

HƏYAT SƏVİYYƏSİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNDƏ DÖVLƏTİN ROLU

A.M. QULUZADƏ, dissertant

Az.ETKİTİ və TI

Həyat səviyyəsinin tənzimləmə obyektini olaraq təhlili, mövcud bölgü və təminat səviyyəsində formalaşması dinamikasını aşkar etmək və təminatlı-iqtisadi tədbirlər həyata keçirmək yollarını nəzərdə tutur. Həyat səviyyəsinin tənzimlənməsi makro və mikro səviyyəli tədbirləri əhatə etməklə daha çox strateji məqsədlərin əməli üsullar və mexanizmlər vasitəsi ilə reallaşır. Bu tənzimləmədə əsas məqsəd həyat səviyyəsinin maksimumlaşdırılmasına aparan vasitələrin səmərəli istifadə etmək tədbirlərini hazırlamaq və tətbiq etməklə baş verir. Ona görə də bazar iqtisadiyyatının əsas şərtləri olan rəqabət mühiti, təşəbbüskarlıq və liberallaşma təmin olunmalıdır. Bu da dövlət təminatı, dövlətin birbaşa və dolay yollarla həyat səviyyəsinə təsir etmək yoludur. Tənzimləmə real gerçəkliyi nəzərə almaqla, perspektiv potensialı qiymətləndirməklə, baza artırılmasına səbəb olan mənbələrin seçilməsi və səmərəli istifadə edilməsi ilə baş verməlidir.

Özünü tənzimləmə üsulları, həmin strategiyaları formalaşdırən iqtisadi potensial və resurs potensialı ilə mümkündür. İqtisadi potensial olaraq iqtisadi artım, gəlirlər və resursların istifadə dərəcəsi əsas rol oynayır. Bu resursların qiymətləndirilməsi onların istifadəsi yollarının təkmilləşdirilməsi və perspektiv artım templərini qiymətləndirməklə baş verməlidir.

Dövlət tənzimlənməsinin strateji planlama və proqnozlaşdırma mərhələsində mövcud göstəricilərə nail olmaq cari üsulların tətbiqi ilə mümkündür. Dövlətin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə təsiri onun birbaşa əlində olan resurslar və idarəetmə mexanizmləri ilə yanaşı, dolay yolla şərait yaratmaqla, mühiti tənzimləməklə olmalıdır.

Mühüm bir sıra kompleks tədbirlərin nəticəsi olaraq formalaşır və dəyişir. İqtisadi mühit əmək prosesi, yeni iş yerlərinin açılması və bölgü sisteminə əhalinin təminat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması yolları ilə həyata keçirilir. Belə ki, iş yerlərinin açılması gəlirlərin artmasına təsir edir. Əhali gəlirlərində struktur siyasət tənzimləməsinə onların ayrı-ayrı forma və şərtləri ilə tələbatın ödənilməsi dərəcəsinə təsir etməklə baş verir.

Dövlətin təminatlı qarant funksiyası sosial demografik tərkibdə fərqlənir, əhalinin qiymət dəyişməsi və inflyasiya səviyyəsinin artması zamanı həyat səviyyəsində baş verə bilən meylləri tənzimləmək funksiyasından danışıq.

Həyat səviyyəsinin tənzimlənməsinin aparıcı rolu onun təminat səviyyəsində qütbləşmənin iqtisadi əsaslarının tətbiq etməkdir. Qütbləşmə prosesi real səbəb və amillər üzərində qurulursa, özünün adekvat təsviri bölgü münasibətlərini tənzimləmək üçün zəruridir. Belə ki, respublikada yoxsulluq səviyyəsi minimum istehlak dərəcəsinin həcmi və onun strukturu meyar olaraq tənzim-

ləmə obyektini kimi istifadə olunur. Dövlətin yaşayış minimumu üzrə tənzimləmə siyasəti fizioloji normalara uyğun istehlak büdcəsini təmin edən bölgü mexanizmlərini təkmilləşdirməklə mümkün olmalıdır.

Dövlət büdcəsinin tərtibində sosial müdafiə fonduna ayırmalar, ayrı-ayrı sahələr üzrə əmək haqqı deferasasiyası, birbaşa istehsal səbətinə uyğun gəlirlərin təmin olunması formalarından və qaydalarından asılı olaraq təşkil olunur. Əhalinin gəlir istehlakının proqnozu olan sosial müdafiə fondu, pensiya islahatları və müavinət sistemi dövlətin himayəçilik fəaliyyətinin əsas obyektidir. Bu proseslərin hər biri elmi proqnozlar, normativlər və konkret tənzimləmə mexanizmlərinə əsaslanır.

Əhalinin həyat səviyyəsinin makro səviyyədə tənzimlənməsi məhdud tələblə məcmu təklif arasında təfərrüat təmin etmək, inflyasiya səviyyəsini qiymətləndirməklə istehlak tələbatını artırmaq yollarını, resurs potensialının istiqamətləri əsaslandırılmalıdır. O cümlədən, məcmu tələb olaraq, əhalinin həyat səviyyəsində dayanıqlı artım tempini saxlamaq üçün ümumi daxili məhsulun sahə və ərazi strukturuna məcmu təklifin formalaşması və inkişafı üçün sahibkarlığın inkişafı və idxal ixrac prosesləri arasında optimal əlaqələr təmin etməkdən ibarət olmalıdır. Dövlətin həyat səviyyəsinin tənzimlənməsinin əsas üsulu və vasitəsi maliyyə, vergi və iş yerlərinin açılması ilə baş verir. Kiçik biznesin təşkili, bazarı olan sahələrin dəstəklənməsi, aparıcı funksiya və qərar qəbulunun əsas istiqamətləridir.

Dövlətin həyat səviyyəsi və sosial inkişafa təsiri, maliyyə tənzimlənməsi, dövlətin bazar münasibətlərinə, yaxud birbaşa ünvanlı müavinət və təminat səviyyəsi ilə ölçülür. Sosial təminatın təşkili dövlətin bölgüsü funksiyasında və mexanizmlərində özünün normativ bazasını tapır. Sosial təminat qanunvericiliklə tənzim olunmaqla mütləq siyasət olaraq konseptual istiqamətlərlə əsaslanır. Belə ki, iqtisadiyyat inkişaf etdikcə əmək haqqı, pensiya islahatları yoxsulluğun ləğvi tədbirlərinin uyğun tənzimlənilir. Strateji istiqamət olaraq dövlətin əsas vəzifələrini aşağıdakı problemlərin həlli üçün tərtib olunan alət və mexanizmlər vasitəsi ilə qurulur.

- dövlətli sosial iqtisadi inkişaf yoxsulluq səviyyəsini azaltmaq;

- regionların inkişafı;
- işsizlik problemlərinin həlli;
- qeyri neft sektorunun inkişafı;
- korrupsiya ilə mübarizə; və
- qloballaşma şəraitində dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya.

Göstərilən əsas vəzifə sistem kimi həyata keçirilməsi tərkibi olan tempin şəraiti və mexanizmləri vasitəsilə baş verir.

İqtisadi artımın tarazlığı sosial tələbatla uzlaşma sosial istiqamətlərə istinad edən proqramlar və tədbirlər hazırlamaqla baş verir.

Ölkədə yoxsulluğun ləğvi və iqtisadi inkişaf tədbirləri uyğun olaraq gəlirlərin minimum səviyyəsinin yüksəldilməsi yolu ilə yaşayış minimumuna yaxınlaşması tədbirləri əsas götürülür. Əgər qiymətlərin dəyişməsi hesabına istehlak səviyyəsi aşağı düşürsə, onda real istehlak səviyyəsinin əvvəlki səviyyədə saxlamaq üçün yoxsulluq həddini təmin edən minimal gəlir səviyyəsi artırılır.

Ona görə də, minimal gəlir səviyyəsi yoxsulluq həddi üçün müvafiq qiymət dəyişməsinə uyğun olaraq müəyyən olunur. Əgər minimum səviyyənin dəyişməsi ilə gəlirlərin dəyişməsi arasında nisbət gəlirləri yüksək artımı ilə təmin olursa, onda rifah səviyyəsi dəyişməz, yaxud artma meyli ilə səciyyələnir. İnflyasiya dəyişməsinə dövlət tənzimlənməsi təkcə pul kredit siyasəti və pul dövriyyəsi məqsədi ilə deyil, həmçinin sosial müdafiə məqsədləri üçün də həyata keçirilir. Belə ki, qiymətlərin ümumi dəyişməsi ilə yanaşı, hər bir məhsulun istehlakçısı üzrə kompensasiya tədbirlərinin aparılması, ünvanlı və şəffaf bölgü siyasətini formalaşdırır.

Şəffaf bölgü və ədalətli muavinat sistemi çörək və çörək məhsulları, ət və ət məhsulları, geyim əşyaları və xidmət üzrə qiymət dəyişməsinə istehlakın strukturuna təsirini qiymətləndirmək həmin məhsullarına dövriyyənin və bazarının qorunması üçün atılan addımlarla ifadə olunur. Ərzaq proqramı, sosial infrastrukturun tarazlı inkişafı ayrı-ayrı sosial demoqrafik qruplar üçün eyni deyil, differensasiya siyasəti ilə stimül yaratmaq məqsədini güdür.

Резюме

Социальная сущность собственности является обширной сферой с теоретической и практической точек зрения и изучая их различные подходы широко применяется в экономической литературе.

Summary

The social essence of ownership is extensive sphere with theoretical and the practical points of view and their various approach' studies are widely applied in the economic literature.

ƏDƏBİYYAT

1. Əlirzayev Ə.Q. Sahibkarlığın inkişafının sosial-iqtisadi problemləri. Bakı, 2000 2. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə dövlət Proqramı (2003-2005), Bakı, "Qapp-Poliqraf" korporasiyası, 2003, s.288 3. Алирзаев А.Г. Взаимосвязь социальных и экономических процессов. Методология планирования и прогнозирования. Баку, Элм, 1986, 130 с. 4. Matanuska-Susitna Borough. Population, employment, earnings and personal income trends. Sonoran Institute, 2002, p.27

UOT: 631.6; 626.8

ŞƏFƏQ PİLOT TƏSƏRRÜFATI TORPAQLARININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ ONLARIN YAXŞILAŞDIRILMASI YOLLARI

Z.Ə.MƏMMƏDOV, aspirant

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Hidrotexnika və Melyorasiya İnstitutu

Şəfəq nümunəvi kəndli fermer təsərrüfatının torpaqları Salyan rayonunun keçmiş Şəfəq kolxozunun ərazisində yerləşməklə 3888 ha sahəyə malik olub, müxtəlif dərəcədə şorlaşmış torpaqlardır. Həmin torpaqlardan 303 ha dövlət mülkiyyətinə, 1269 ha bələdiyyəyə və 2316 ha xüsusi mülkiyyətə verilmişdir.

«Şəfəq» fermer təsərrüfatının yerləşdiyi ərazi iqliminə görə quru yarımsəhra iqliminə aid olub, «qışının mülayim, yayının isə isti olması ilə fərqlənir. Ərazidə havanın orta illik temperaturu 14,0-14,6 dərəcə arasında dəyişir. Ən isti ayın orta aylıq temperaturu (iyul-avqust) 26,1°-26,5°, ən soyuq (yanvar-fevral) orta aylıq temperaturu 1,8°-2,5° arasında dəyişir. Əraziyə düşən yağıntının orta illik miqdarı 187-309 mm olub, onun maksimum qiymətinə yaz aylarında, minimum qiymətinə isə yay aylarında rast gəlmək olar (Fiqurovskiy. İ.V., 1926).

Havanın orta illik nisbi rütubəti isə 72,3-75,0%

arasında dəyişir. Nisbət rütubətin maksimum miqdarı qış, minimum miqdarı isə yay aylarında müşahidə olunur. Yuxarıda göstərilənlərdən aydın olur ki, buranın iqlimi yayda çox quraq və isti keçir. Ona görə də yay aylarına kənd təsərrüfatı bitkilərinin süni suvarmaya ehtiyacı vardır. İsti yay günlərində torpağın səthindən buxarlanmanın şiddətli getdiyi üçün qunt suyu səthə yaxın olan yerlərdə təkrar şorlaşma halları baş vermişdir.

«Şəfəq» kəndli-fermer təsərrüfatında torpaqlar əsasən açıq boz çəmən və bəzi yerlərdə boz çəmən tipinə aid olub, mexaniki tərkibinə görə gilli və gillicəlidir. Torpaqlarının rəngi üst qatlarda bozumtul, dərin qatlarda isə sarıya çalındır. Bəzi yerlərdə tünd boz, boz rənglərə də rast gəlinir. Torpağın üst qatının bozumtul rəngdə olması, humusun azlığı, dərin qatlarda sarımtıl olması isə yeraltı suların torpağın məsələləri ilə üst qatlara doğru hərəkət etməsindən əmələ gəlmişdir.